

takovou, která neprivileguje muže a která mužům neubližuje (ať už mužství znamená cokoliv).

Z toho pramení rozhodnutí použít generické neutrum. Také jsme se rozhodla konvertovat do středního rodu určitá slova, která v současnosti označují pouze muže – například slovo liberál jsme proměnila v liberálče.

Byť se nejedná o ustálený koncept, rozhodně je ludický (pozn. překl.: taktéž hravý, z latinského *ludo* - hraji (si)), a tedy dobře souzní s následujícím textem.

Autor

Autor tohoto textu, Bob Black, je známý také svým anti-feminismem a tím, že je to policejní práškač (<https://www.seesharppress.com/black.html>). Přesto si myslíme, že tento text je hodný sdílení. Věříme totiž, že tento text nebudete brát jako Boží slovo, ale zaujmete k němu kritický pohled.

anarchistickaknihovna.org

Zrušení práce

Bob Black

1991

Nikdo by nikdy neměl pracovat.

Práce je zdroj skoro všeho neštěstí na tomto světě. Skoro všechno zlo, které by šlo vyjmenovat, pochází z práce, nebo ze žití ve světě navrženém pro práci. Abychom přestala trpět, musíme přestat pracovat. To neznamená, že musíme přestat dělat věci. Znamená to, že vytvoříme nový způsob života založený na hře; jinými slovy, ludickou revoluci. Slovem „hra“ mám také na mysli slavnostnost, kreativitu, společné jídlo a možná dokonce i umění. Ve hře a hravosti se skrývá mnohem více než dětská hra, i když ta je také hodnotná. Vyzývám ke kolektivní pouti za zobecněnou radostí a svobodnou bujností nezbavené vzájemné závislosti. Hra není pasivní. Bezpochyby všechna potřebujeme mnohem více času pro holou lenost a zahálku, než si kdy dopřáváme nyní, bez ohledu na příjem nebo práci. Ale hned jak se zotavíme z únavy způsobené zaměstnáním, skoro všechna z nás chtějí jednat.

Ludický život je zcela nekompatibilní s existující skutečností. Tím však hůře pro „skutečnost“, pro tu gravitační díru, která vysává životní sílu z toho mála v životě, které nás stále odlišuje od holého přežití. Je kuriózní (nebo možná není), že všechny staré ideologie jsou konzervativní, protože věří v práci. Některé z nich, jako marxismus a většina odvětví anarchismu, věří v práci o tolik zuřivěji, protože věří v tak málo jiných věcí.

Liberálčata říkají, že bychom měla ukončit diskriminaci na pracovišti. Já říkám, že bychom měla ukončit pracoviště. Konzervativčata podporují právo na práci. Já následuji svěhlavého zetě Karla Marxe jménem Paul Lafargue, podporuji právo na lenost. Levičátka jsou pro plnou zaměstnanost. Jako surrealista – až na to, že si nedělám srandu – podporuji plnou nezaměstnanost. Trockistčata agituji za permanentní revoluci. Já agituji za permanentní hýření. Ale pokud všechna ideoložčata (jak už to tak dělají) prosazují práci – a nejen proto, že plánují přinutit ostatní lidi, aby udělali tu jejich – pak se to podivně zdráhají vyslovit otevřeně. Nekonečně dlouho popisují platy, hodiny, pracovní podmínky, vykořisťování, produktivitu, profitabilitu. Ráda mluvím o čemkoliv, co není práce samotná. Tato expertčata, která navrhuji, že budou přemýšlet za nás, zřídka sdílejí své závěry o práci i přes to, jak moc se to našich životů týká. Mezi sebou se hašteří o detaily. Odbory a management se shodnou na tom, že bychom měla prodat čas svých životů výměnou za přežití, akorát spolu smlouvají o ceně. Marxistčata si myslí, že by nám měla komandovat byrokratčata. Libertariánčata si myslí, že by nás měla komandovat

Bob Black
Zrušení práce
1991

Získáno 1. 11. 2024 z <https://spinkdistro.art/>

Práce, či robota: výroba zboží či služeb vynucená silou či jinými prostředky. Všechna z nás robotujeme (jestli se necítíte nucena, zkuste do práce nebo do školy na týden nepříjít) – a není na tom pranic cnostného. Měla bychom se snažit vytvořit společnost bez práce, zatím si ale život bez práce ani nedokážeme představit.

Bob Black popisuje zakořeněnost práce v naší imaginaci a praxi a navrhuje jiný svět: místo práce je však založen na hře.

Překlad anglického *The Abolition of Work*, Bob Black, 1991

Původní text:

<https://theanarchistlibrary.org/library/bob-black-the-abolition-of-work>

Překlad: Jindra, Korektury: Peřas, 2023

Design & komentář k obrázkům: Jindra,

Verze zínu: 1.2.2

Překladatelské poznámky

Gender

V tomto překladu jsme se rozhodla používat *generické neutrum*, v některých případech ponecháváme maskulinum, pro zvýraznění, že v určitých rolích útlaku ve skutečnosti skutečně převládají muži. Jaký je důvod pro toto rozhodnutí? V současné češtině je běžné používat generické maskulinum – to znamená, že v případech, kdy mluvíme o množině více lidí (nebo obecně bytostí, které mají gender), pro všechny z nich používáme mužský rod. Např.: „Dita, Markéta a Matyáš šli nakoupit.“ Mužský rod se projevil koncovkou -i. My považujeme tuto vlastnost jazyka za projev patriarchátu – stejně jako považujeme za projev královské moci, když v minulosti bylo nutné králi onikat. Jako součást boje za rozložení patriarchátu tedy chceme novou češtinu –

byznysmenčata. Feministčata se nazajímají o to, jakou formu to komandování má, dokud nás komandují ženy¹. Zřejmě tato podporovatelčata ideologií mají vážné rozpory ohledně toho, jak rozdělit ukořistěnou moc. Stejným způsobem nemá nikdo z nich námitky proti moci jako takové a všechna z nich chtějí, abychom pokračovala v práci.

Možná přemýšlíte nad tím, jestli si dělám šprťouchlata, nebo jestli to myslím vážně. Dělán si šprťouchlata a myslím to vážně. Hra nemusí být lehkovážná, i když lehkovážnost není trivialita; velmi často bychom měla brát lehkovážnost vážně. Rád bych, aby život byla hra – ale hra, kde je hodně v sázce. Chci hrát *bez držení se na uzdě*.

Alternativa k práci není pouze nečinnost. Být ludické neznamena být na drogách. Sice si užívám rozkoš z pádů do torporu, nikdy však není torpor² víc odměňující, než když je to pouhá tečka za větou z rozkoší a zábav. Ani zde nenavrhují pečlivě řízený, časovaný, bezpečnostní ventil jménem „volný čas;“ zdaleka ne. Volný čas je ne-práce sloužící práci. Volný čas je čas strávený zotavováním se z práce v horečnatém, ale beznadějném pokusu zapomenout na práci. Mnoho lidí se vrací z dovolených s takovou únavou, že se těší na návrat do práce, aby si odpočinuli. Hlavní rozdíl mezi prací a volným časem je, že v práci dostáváme za odcizení a vyčerpání zapláceno.

S nikým tady nehraju hry s definicemi. Když říkám, že chci zrušit práci, myslím tím přesně to, co říkám, ale zároveň chci říct to, co myslím, ne-idiosynkraticky.³ Moje minimální definice práce je nucená robota, tedy povinná produkce. Oba prvky jsou zásadní. Práce je produkce vynucená ekonomickými, nebo politickými nástroji, cukrem nebo bičem. (Cukr je také bič, ale jen jiným způsobem.) Ale ne všechna tvorba je práce. Práce nikdy není dělaná samoučelně, je dělaná kvůli nějakému jinému produktu nebo výstupu, kterou z toho dělníče (nebo, častěji, někdo jiný) dostane. Tohle nutně obsahuje definice práce. Definovat práci znamená jí pohrdat. Ale práce je většinou ještě horší, než jí definice přisuzuje. Dynamika nadvlády, která je nutně v práci zvnitřněná, se v čase stále rozvíjí. V pokročilých společnostech postižených prací zahrnujících všechny industriální společnosti, ať už jsou kapitalistické nebo „komunistické;“ práce neměnně obsahuje jiné prvky, které zdůrazňují její protivnost.

---

¹ Pozn. překl.: holkašéfové

² Pozn. překl.: stav snížené aktivity, který některá zvířata zažívají v zimě.

³ Pozn. překl.: idiosynkratické je podivné jednání (nebo způsob myšlení) specifické pro jednoho člověka.

Většinou – a tohle je ještě pravdivější v „komunistických“ než v kapitalistických státech, kde stát je skoro jediný zaměstnavatel a všichni lidé jsou zaměstnančata – je práce zaměstnání, tj. námezdní práce, což znamená, že se člověk sám prodá na splátky. Proto 95 % pracujících Američanstva pracuje pro někoho (nebo pro něco) jiného. Na Kubě a v Číně, nebo v jiném alternativním modelu, který by zde šel uvést, se to číslo blíží 100 %. Jen v nesnázích se nacházející sedlácké bašty zemí Třetího světa – Mexiko, Indie, Brazílie, Turecko – dočasně poskytují přístřeší významným koncentracím agrotechniků, které pokračují v tradičním uspořádání většiny dělnictva v posledních několika tisíciletích: platí daně (=výkupné) státu nebo nájem parazitickým nájemcům výměnou za to, že jsou jinak ponechána o samotě. I tento hrubý deal dnes začíná vypadat dobře. Všechna industriální (a kancelářská) pracující jsou zaměstnaná a jsou pod jistým druhem dohledu, který zajišťuje servilitu.

Ale moderní práce má horší implikace. Lidé pouze nepracují, mají „zaměstnání.“ Jedna osoba dělá jeden produktivní úkon celou dobu na bázi „udělej to, nebo!“ I když tento úkon obsahuje velké množství přirozené zajímavosti (a tuto zajímavost stále více prací nemá), monotonie způsobená nucenou exkluzivitou vyčerpává z práce ludický potenciál. „Práce,“ která by na nějaký čas mohla zabavit některé lidi, je jen přítěží pro ty, kteří ji musí dělat čtyřicet hodin týdně. A to bez možnosti rozhodovat o tom, jak by měla být vykonávána, pro profit vlastničit, která projektu ničím nepřispívají, a s žádnou možností úkoly sdílet, nebo práci rozdělit mezi lidi, kteří by ji skutečně měli udělat. To je ten opravdový svět práce: svět byrokratických fušerů, sexuálního obtěžování a diskriminace, tvrdohlavých šéfů, kteří vykořisťují a obětovávají svá podřízenčata, která by – podle jakýchkoliv racionálně-technických kritérií – skutečně měla mít rozhodovací pozici. Ale kapitalismus v reálném světě podřizuje racionální maximalizaci produktivity a profitu potřebám organizační kontroly.

Degradace, kterou většina pracujících potká při své práci je součet všech různých urážlivých chování, které lze nazvat „disciplínou.“ Foucault tento jev zesložil, i když je jednoduchý. Disciplína spočívá v celku (totalitě) totalitářských kontrol na pracovišti – dohled, rutinní práce, vynucené pracovní tempo, produkční kvóty, registrace při příchodu a odchodu, atd. Disciplína je to, co sdílí továrna, kancelář a obchod s vězením a školou a psychiatrickou léčebnou. Je to něco historicky originálního a hrozného. Bylo to za hranicemi kapacit takových démonických diktátorů minulosti jako Nero a Čingischán a Ivan Hrozný. Přes všechny jejich zlé záměry

tion of Everyday Life (Revoluce každodenního života) a v *Situationist International Anthology* (Situacionistická mezinárodní antologie) – jsou tak nemilostně jasná, až člověka nabudí potěšením, i když nikdy doopravdy neskloubili podporu vlády rad dělnictva a aboliční práce. Nicméně lepší jejich neshody, než současná verze levičáctví, jejíž zastánčata chtějí být poslední obránci práce, neboť pokud by nebyla práce, nebyla by pracující, a koho by levice bez pracujících organizovala?

Takže abolicionisté budou povětšinou na vlastní pěst. Nikdo nemůže předpovědět, co by vzniklo z vypuštění kreativní síly, která je doposud znehodnocena prací. Může se stát cokoli. Problém unavujícího debatujícího spočívající ve svobodě vs. nutnosti, se svými teologickými podtóny se sám prakticky vyřeší, jakmile produkce užité hodnoty bude koexistovat s konzumpcí rozkošné herní aktivity.

Ze života se stane hra, nebo spíše mnoho her, ale nikoliv – tak jak je to teď – zero-sum game, kde někdo musí prohrát, aby jiné mohlo vyhrát. Optimální sexuální setkání je paradigma produktivní hry. Účastníci vzájemně umocňují svá potěšení, nikdo nezaznamenává skóre a všichni vyhrávají. Čím víc dáš, tím víc dostaneš. V ludickém světě se to nejlepší ze sexu rozptýlí do lepších částí denního života. Zobecněná hra vede k libidinizaci života. Sex se zase může stát méně urgentním a zoufalým, zato však hravějším. Jestli dobře zahrajeme své karty, můžeme všichni dostat ze života více, než do něj dáme; ale jen pokud budeme hrát *bez držení se na uzdě*. Pracující celého světa... *odpočívejte!*

má rozmanité zájmy a zájem v rozmanitosti. Jak se říká „anything once“ (zkusím cokoli jednou). Fourier byl mistr spekulace ohledně toho, jak by anomální a perverzní záliby mohly být využity v post-civilizované společnosti, kterou on nazýval Harmonie. Myslel si, že císař Nero by vyrostl bez problémů, kdyby jako dítě mohl svou zálibu pro krveprolití ukojovat na jatkách. Malé děti, které se notoricky rádi ráchají ve špíně by mohly být zorganizovány do „malých hord“ a čistit záchody nebo vyprazdňovat odpadkové koše, a ty nejlepší z nich by za to mohly dostat medaili. Neříkám, že bychom měli dělat tyto konkrétní věci, ale argumentuji pro ten princip, který podle mého názoru dává perfektní smysl jako jeden rozměr celkové revoluční transformace. Mějte na paměti, že nemusíme brát práci dnešní společnosti a přiřazovat ji ke správným lidem, protože na to by některá musela být opravdu perverzní.

Pokud v tomto všem technologie hraje roli, pak spíše než aby měla automatizovat práci pryč z existence, měla by otevřít nové domény pro re/kreaci. Do určité míry se můžeme vrátit k řemeslům, které William Morris považoval za pravděpodobný a žádoucí výsledek komunistické revoluce. Umění by bylo vráceno od snobů a sběratelů, zrušeno jako specializované oddělení postavené pouze pro elitní publikum, a jeho kvality krásy a tvorby by se navrátily do integrálního života, ze kterého byly prací ukradeny. Je to myšlenka, která člověka vystřízliví, že řecké urny, o kterých píšeme ódy a ukazujeme je v muzeích, byly ve svém čase použity na uskladňování olivového oleje. Pochybuji o tom, že naše každodenní artefakty nás dovedou tak daleko do budoucnosti, pokud vůbec nějakou budoucnost máme. Jde ale o to, že ve světě práce neexistuje taková věc jako pokrok; pokud cokoli, je to pravým opakem. Neměli bychom se zdráhat z minulosti vykrást to, co nám může nabídnout. Prastaří lidé nemají co ztratit, ale my se můžeme obohatit.

Znovuobjevování každodenního života znamená, že vykráčíme pryč, za okraj svých map. Existuje, to je pravda, sugestivnější spekulace, než se většina lidí domnívá. Kromě Fouriera a Morrise – a tu a tam i špetky Marxe – jsou tu texty od Kropotkina, syndikalistů Patauda a Pougeta, anarcho-komunistů starých (Berkman) i nových (Bookchin). *Communitas* od bratří Goodmanů je exemplární pro vykreslení toho, které formy následují ze kterých funkcí (účelů), a něco můžeme vykukat i od zamlžených zvěstovatelů alternativní/vhodné/střední/společenské technologie, jako Schumacher a obzvláště Illich, jakmile člověk odpojí ty mašiny, které jim vytvářejí mlhu. Situacionistická – reprezentovaná Vaneigeho *Revolu-*

prostě neměli k dispozici mašinérii na tak důkladné ovládání svých poddaných, jako mají moderní despoti. Disciplína je charakteristicky ďábelský moderní režim kontroly, je to inovativní vniknutí, které musíme zakázat při nejbližší příležitosti.

Taková je „práce.“ Hra je přímým opakem. Hra je dobrovolná. Co by jinak mohla být hra, je práce, pokud je to nucené. To je axiomatické. Bernie de Koven definoval hru jako „odklad důsledků.“ To je neakceptovatelné, pokud to implikuje, že hra je bezvýznamná. Smyslem není, že hra je bez důsledků. To by hru ponížilo. Smyslem je, že důsledky, pokud nějaké jsou, jsou svévolné. Hraní a dávání jsou úzce spojené, jsou to behaviorální a transakční aspekty toho samého impulsu, instinktu ke hře. Sdílejí aristokratické pohrdání důsledky. Hráče ze hry něco dostane; proto také hraje. Ale odměna v jádru hry je zkušenost z aktivity samotné (cokoli to je). Některá jinak všímavá studentčata hry, jako například Johan Huizinga (*Homo Ludens*), definují hru jako hraní podle pravidel, nebo následování pravidel. Respektuji Huizingovu erudici, ale empaticky odmítám jeho omezení. Existuje mnoho skvělých her (šachy, baseball, Monopoly, bridge), které jsou svázány pravidly, nicméně ve hrách je schováno mnohem více než samotné hraní podle pravidel hry. Konverzace, sex, tanec, cestování – tyto praxe nejsou svázané pravidly, ale jistě jsou to hry, pokud vůbec něco je hra. A s pravidly si lze *hrát* alespoň tak jako s čímkoliv jiným.

Práce ze svobody udělá frašku. Tvzení autorit je, že všichni máme práva, že žijeme v demokracii. Jiná nešťastná, která nejsou svobodná, jako jsme my, musí žít v policejních státech. Tyto oběti poslouchají policejní rozkazy „a nebo!“, nezávisle na tom, jak jsou arbitrární. Autority je drží pod pravidelným dohledem. Státní byrokrati kontrolují dokonce i nejmenší detaily každodenního života. Úředníci, kteří nás prudí, zodpovídají jen svým nadřízeným, soukromým či veřejným. Tak či onak, nesouhlas a neposlušnost jsou trestány. Informátoři pravidelně podávají zprávy úřadům. Všechno tohle má být velmi špatná věc.

A je to špatná věc, nicméně nejedná se o nic než o popis moderního pracoviště. Liberálčata a konzervativčata a libertariánčata, kteří si stěžují na totalitářství, jsou falešná a pokrytá. V jakémkoliv moderním de-Stalinizované diktatuře je více svobody než na obyčejném americkém pracovišti. Ten samý druh hierarchie a disciplíny nalezneme v kanceláři, v továrně, ve vězení a v klášteře. Ve skutečnosti, jak Foucault a ostatní ukázali, vězení a továrny se objevily zhruba ve stejném čase a jejich ope-

rátorčata si vědomě půjčovala navzájem ovládací techniky. Pracující je proto otrokče na neúplný úvazek. Šéf mu nakazuje kdy se ukázat, kdy odejít, a co dělat v mezičase. Říká ti, kolik práce musíš udělat, a jak rychle. Může svou kontrolu dotáhnout do ponižujících extrémů, může regulovat, pokud se mu to zlíbí, jaké oblečení můžeme nosit, nebo jak často můžeme chodit na záchod. S málo výjimkami tě může vyhodit pro jakýkoliv důvod, nebo bez udání důvodu. Špehuje tě skrz práskače a nadřizené, na každého zaměstnance má složku. Odmlouvání se říká „nekázeň,“ jako kdyby pracující bylo zlobivé dítě – a nejen že za to člověk dostane vyhazov, člověk kvůli tomu přijde i o podporu v nezaměstnanosti. Nechci nutně schvalovat stejné zacházení i pro ně, ale je pozoruhodné, že děti doma a ve škole dostávají do velké míry to stejné zacházení. V jejich případě je to odpodstatněno jejich předpokládanou nevyspělostí. Co to ale pak říká o jejich rodičích a učitelích, kteří pracují?

Tento ponižující systém nadvlády, který jsem popsal, má moc nad polovinou bdělých hodin většiny žen a velkou většinou mužů celé dekády, většinu jejich života. Pro určité účely není příliš zavádějící nazývat náš systém demokracie, nebo kapitalismus, nebo – úplně nejlépe – industrialismus, ale jeho skutečná jména jsou továrnický fašismus a kancelářská oligarchie. Kdokoliv, kdo říká, že tito lidé jsou „svobodní,“ buď lže, nebo je hloupý. Jsi to, co děláš. Když děláš nudnou, hloupou, monotónní práci, je pravděpodobné, že skončíš jako nudný, hloupý a monotónní. Práce je mnohem lepší vysvětlení pro plíživé oblbování všeho okolo nás, než i tak signifikantní trouby-tvořící přístroje jako televize a vzdělávání. Lidé, kteří jsou celý svůj život stavěni do regimentů, dodání do práce hned ze školy, a uzávorkovávání svou rodinou v počátcích a domovem pro seniory na konci, mají z hierarchie habitus⁴ a jsou duševně zotročení. Jejich schopnost pro samostatnost je tak seschlá, že jejich strach ze svobody se nachází mezi jejich málo racionálně opodstatněnými fobiemi. Jejich trénink na poslušnost v práci se přenáší do rodin, které tvoří, čímž reprodukuje systém ve více ohledech, a do politiky, kultury, a všude jinde. Jakmile vysaješ životní sílu z lidí v práci, pravděpodobně se podřídí hierarchii a odbornosti ve všem. Jsou na to zvyklí.

Jsme tak blízko světu práce, že nemůžeme vidět, co nám dělá. Musíme spoléhat na vnější pozorovatelčata z jiných dob nebo kultur, abychom mohli docenit extremitu a patologičnost naší současné pozice. Kdysi byl

že pokud bude po jejich, budeme jako psi pracovat všechna. Ale pokud mají nějaké konkrétní příspěvky, které jsou snadněji podřízeny lidským záměrům než záměrům běhu high-tech zařízení, pojďme si je vyslechnout.

Co doopravdy chci vidět je práci přeměněnou ve hru. První krok je odstranění myšlenek toho, co je to „pracovní místo“ a „povolání.“ Dokonce i aktivity, které už v sobě nějaký ludický obsah mají, velkou část toho obsahu ztratí tím, že jsou redukovány na práce, které někteří lidé, a jenom tito lidé, musí dělat a nesmějí dělat nic jiného. Není to divné, že farmářčata bolestivě dřou v polích, zatímco jejich pánové v klimatizovaných místnostech jdou domů každý víkend a hrají golf ve svých zahrádkách? V systému permanentního veselí zažijeme Zlatý Věk amatérů, který zostudí renesanci. Již nebudou žádné pracovní pozice, pouze věci, které lze dělat, a lidi, kteří tyto věci dělají.

Tajemství pro proměnu práce ve hru, jak demonstroval Charles Fourier, je naplánovat aktivity tak, aby se využilo toho, co různí lidé v různé časy rádi dělají. Aby dělali to, co je baví, by stačilo některým lidem vyhladit iracionalitu a zkreslení, které negativně dopadají na tyto činnosti, když jsou redukovány na práci. Například já bych si užil učit (ale ne příliš moc), ale nechci studentčata, která jsou donucena se učit, a nechci se podbízet ubohým pedantům, aby mi nabídli stálé místo.

Za druhé, jsou určité věci, které lidé rádi čas od času dělají, ale ne příliš dlouho, a jistě ne pořád. Možná byste si užili hlídání dětí po dobu několika hodin, abyste si popovídali s dětmi, ale ne tak moc jako si to užívají jejich rodiče. Rodiče by na druhou stranu velmi ocenili čas pro sebe, který by toto hlídání uvolnilo, i když by si stěžovali, kdyby se od svého potomstva oddálili na příliš dlouhou dobu. Tyto rozdíly mezi jednotlivci jsou to, co dělá život svobodné hry možným. Ten samý princip se vztahuje na mnoho ostatních oblastí lidské činnosti, obzvláště na ty prapůvodní. Proto si mnoho lidí užívá vaření, když ho mohou seriózně dělat, jak se jim zachce, ale ne když pouze dodávají palivo lidským tělům pro práci.

Za třetí – pokud všechny ostatní věci necháme nepozměněné – některé věci, které jsou neuspokojivé, když je člověk dělá sám nebo v nepříjemném prostředí či na příkaz nějakého vládce, jsou příjemné alespoň na chvíli, pokud se tyto okolnosti změní. To je pravděpodobně pravda ohledně jakékoliv práce. Lidé nasazují svůj jinak promarňovaný důvtip, aby udělali hru i z jinak naprosto ubíjející dřiny, jak nejlépe dokážou. Činnosti, které někoho oslovují, neoslovují všechna ostatní, ale každé alespoň potenciálně

⁴ Pozn. překl.: zvyk

byly v posledním století nebo dvou, je ekonomicky racionální, aby muž domů přinesl slaninu, aby žena udělala tu prohnitou práci a poskytla mu útočiště v tomto krutém světě, a aby děti byly odpoklonkovány do koncentračních táborů pro mladistvé jménem „školy“, primárně proto, aby od nich matka měla pokoj, ale aby stále zůstaly pod kontrolou, a aby shodou okolností pochytily zvyky poslušnosti a dochvilnosti, které jsou pro pracující tak potřebné. Pokud se chcete zbavit patriarchátu, zbavte se nukleární rodiny, jejíž neplacená „stínová práce“, jak říká Ivan Illich, umožňuje pracovní systém, kvůli kterému je vůbec nutná. Přibalen k této anti-nukleární strategii je i zrušení konceptu dětství a zavření škol. V USA je více studujících na plný úvazek než pracujících na plný úvazek. Potřebujeme děti jako učitele, nikoliv jako studenty. Mají mnoho, co mohou přispět k této ludické revoluci, protože si umějí lépe hrát, než dospěláci. Dospělá a děti nejsou dvě identické skupiny, ale stanou se rovnými skrz vzájemnou závislost. Jen hra může přemostit generační propast.

Doposud jsem nezmínil možnost extrémní redukce toho mála zbývající práce pomocí automatizace a kybernetizace. Všichni vědci, inženýři a technici osvobození od soužení se s válečným výzkumem a plánovaným zastaráváním by si určité užili vymyšlení způsobů, jak eliminovat únavu a nudu a nebezpečí z činností jako je hornictví. Bezpochyby si najdou jiné projekty pro vlastní zábavu. Možná vytvoří celosvětový všezahrnující multimediální komunikační systémy, nebo založí vesmírné kolonie. Možná. Já sám nejsem žádný blázen do udělátek. Nemám zájem žít v ráji tlačítek. Nechci, aby robotická otrokčata dělala všechno; Chci dělat ty věci sám. Existuje, myslím, místo pro práci-šetřící technologii, ale je to skromné místo. Historický a prehistorický záznam není povzbudivý. Když produktivní technologie přešla od lovecké-sběračské k agrikultuře a dále k průmyslu, práce se zvýšila, zatímco schopnosti a možnost sebeurčení klesla. Další vývoj industrialismu jen zvýraznil to, co Harry Braverman nazval degradací práce. Inteligentní pozorovatelčata si toho vždy byla vědoma. John Stuart Mill napsal, že všechny práci-šetřící vynálezy, které kdy byly vynalezeny, nikdy neušetřily ani moment práce. Karl Marx napsal, že „by bylo možné napsat historii vynálezů vyrobených od roku 1830 s jediným účelem, a to dodat kapitálu zbraně proti revoltám z pracující třídy.“ Entuziastická technofilčata – Saint-Simon, Comte, Lenin, B. F. Skinner – vždycky též byla nestoudná autoritářčata; čímž chci říci, byla to technokratčata. Měli bychom být více než skeptická ohledně slibů tohoto počítačového mystičtva. Ona pracují jako psi; je pravděpodobné,

čas, kde by „pracovní morálka“ byla nesrozumitelná, a možná byl Weber něčemu na stopě, když spojil její vzhled k náboženství, Kalvinismu, který, kdyby vznikl dnes namísto před čtyřmi stoletími, by byl právem označen za kult. Ať je to jak chce, stačí pouze čerpat z antické moudrosti, abychom práci dosadili do perspektivy. Starověcí lidé viděli práci jako to, co je, a jejich pohled převládal, nezávisle na kalvinistických cvocích, dokud nebyl svržen industrialismem – ale ne před tím, než dostal podporu od svých proroků.

Pojďme na chvíli předstírat, že práce nemění lidi na otupělé podpantofláctvo. Pojďme předstírat, že ve vzdoru proti jakékoliv věrohodné psychologii a ideologii svých podporovatelčat, že nemá prázdný efekt na tvorbu charakteru. A pojďme předstírat, že práce není nudná, unavující a potupující, jak všichni víme, že doopravdy je. I tak, práce by stejně všechny humanistické a demokratické aspirace proměnila ve frašku, jenom proto, že uzurpuje tolik z našeho času. Sókratés řekl, že z manuálního dělnictva je špatné kamarádstvo a špatné občanstvo, protože nemají žádný čas na plnění zodpovědností přátelství a občanství. Měl pravdu. Kvůli práci, nezávisle na tom, co děláme, se díváme na svoje hodinky. Jediná „svobodná“ věc na takzvaném volném čase je, že našeho šéfa nestojí nic. Volný čas je většinově věnován přípravě na práci, chození do práce, návratu z práce, a zotavování se z práce. Volný čas je eufemismus pro ten podivný způsob, kterým se práce, jako faktor výroby, nejen přesouvá za svoje vlastní náklady tam a z pracoviště, ale zároveň přebírá hlavní zodpovědnost za svou vlastní údržbu a opravu. Uhlí a ocel toto nedělají. Soustruhy a psací stroje to nedělají. Není divu, že Edward G. Robinson v jednom ze svých gangsterkých filmů provolal „Práce je pro slabochy!“

Jak Platón, tak Xenofón přisuzují Sókratovi a očividně s ním sdílejí povědomí o ničujících dopadech práce na pracující jako občančete a jako lidské bytosti. Herodot identifikoval pohrdání prací jako vlastnost klasických Řeků v zenitu jejich kultury. Pro pouze jeden Římský příklad, Cicero řekl, že „kdokoliv dává svou práci za peníze sám sebe prodává a řadí sám sebe mezi otroky.“ Jeho upřímnost je nyní vzácná, ale dnešní primitivní společnosti, na které máme ve zvyku se dívat z vrchu, nám dodaly mluvčí, která osvětila moderní antropoložstvo. Např. Kapauku ze západního Irianu, podle Posposila, mají koncepci rovnováhy v životě a podle ní pracují jen každý druhý den, přičemž den odpočinku určují k „znovunabytí ztracené síly a zdraví.“ Naše předčata, i tak pozdě jako v osmnáctém století, kdy byla daleko na cestě za naším dnešním predika-

mentem, si alespoň byla vědoma toho, co jsme zapomněla – odvrácené strany industrializace. Jejich náboženská oddanost ke „svatému pondělí“ – která způsobila *de facto* pětidenní pracovní týden 150-200 let před jeho právním zakotvením – byla zoufalstvím pro nejranější vlastníky továren. Zabralo jim dlouho, než se podřídili tyranii zvonu, předchůdci hodin. Ve skutečnosti bylo nutné, aby se na generaci nebo dvě vyměnili dospělí muži za ženy, které byly zvyklé poslouchat, a děti, které mohly být přizpůsobeny industriálním potřebám. I vykořisťovaná rolníčata z *ancien régime*⁵ vybojovala podstatnou část času zpět práce svých vlastníků půdy. Podle Lafarguea byla čtvrtina kalendáře rolníků určena pro neděle a prázdniny a Chayanovova čísla z vesnic carském Rusku – ztěžují progresivní společnosti – stejnětak ukazují čtvrtinu až pětinu rolnických dnů, které byly věnované odpočinku. Když tato data ještě opravíme o produktivitu, jsme zcela jasně hluboko za těmito společnostmi. Toto vykořisťované nevolnictvo by se divilo, proč někdo z nás vůbec pracuje. Stejně tak bychom se měla divit my.

Nicméně abychom plně pochopila enormitu tohoto úpadku, soustředíme se na chvíli na nejranější lidské podmínky, bez vlády nebo vlastnictví, když jsem se po světě procházala jako lovčata a sběraččata. Hobbes se domníval, že život byl odporný, krutý a krátký. Jiná předpokládají, že život byl zoufalý a neustálý boj o výživu, válka proti drsné přírodě, kde smrt a neštěstí čekala na nešťastníčata nebo na jakákoliv jiná stvoření, která byla nerovná vůči výzvě, kterou je boj o přežití. Ve skutečnosti tohle vše byla projekce strachů z pádu vlády autority nad komunitami, které nejsou zvyklé na to se obejít bez ní, jako například Hobbesova Anglie během občanské války. Hobbesova krajančata již dříve zažila alternativní formy společnosti, které ilustrovaly jiné způsoby života – v Severní Americe obzvlášť – nicméně tyto formy už byly příliš vzdálené jejich zkušenostem, aby byly srozumitelné. (Nejchudší společenské skupiny, které mají blíže ke stavu Indiánů, tomu rozuměly lépe a často jim to připadalo atraktivní. Během sedmáctého století Anglická osadníčata přebíhala k Indiánským kmenům, nebo se po chycení ve válce odmítala vrátit do kolonií. Ale Indiánčata nepřebíhala k Anglickým kolonizátorčatům o nic víc, než západní Němčata přelézala

⁵ Pozn. překl.: pojem označující režim francouzské monarchie v době před velkou francouzskou revolucí. Jelikož tato revoluce sloužila historicky lidem jako vzor a poučení pro organizování dalších revolucí, používá se i označení *ancien régime* zobecněně na označení despotických režimů přes velkou politickou změnou.

střešku. Toto číslo byl pouze kvalifikovaný odhad, ale hlavní myšlenka je jasná: přímo či nepřímou, většina práce slouží neproduktivním účelům obchodu a společenské kontroly. Hned ze začátku můžeme osvobodit desítky milionů prodavačů, vojáčů, manažerů, fízlů, makléřů, duchovních, bankéřů, právníků, učitelů, pronajímatelů, bezpečnostních ochránců, pracujících v reklamách a kohokoliv, kdo pro ně pracuje. Nastal by efekt sněhové koule, protože pokaždé, když se nějaké velké jméno dostane do nečinnosti, osvobodí se i jeho poskoktvo a podřízená. Tím tedy ekonomie *imploduje*.

Čtyřicet procent pracovní síly jsou bílí límečci (korporátní pracující), většina z nich má jedny z nejvíce nudných a idiotských prací, které kdy kdo vymyslel. Celá odvětví, např. pojištění a bankovníctví a nemovitosti, se skládají pouze ze zbytečného přesouvání papírů. Není to žádná nehoda, že tento „terciérní sektor“, sektor služeb, roste, zatímco „sekundární sektor“ (průmysl) stagnuje a „primární sektor“ (agrikultura) téměř mizí. Jelikož práce je zbytečná pro všechny, až na ty, kterým zajišťuje moc, pracující jsou přesunuti z relativně užitečných do relativně zbytečných povolání jako opatření pro zajištění veřejného pořádku. Cokoliv je lepší než nic. Proto nemůžeš jít domů, jen proto, že skončíš brzy. Chtějí tvůj čas, dostatek času, aby si tě přivlastnili, i když nemají pro skoro žádný tvůj čas užítí. Jestli to není pravda, tak proč se průměrný pracovní týden nezmensil o více než několik minut za posledních šedesát let?

Dále můžeme vzít sekáček na maso do produkční práce samotné. Konec s válečnou produkcí, nukleární energií, nezdravými potravinami, dámskými hygienickými deodoranty – a nade vše, konec s automobilovým průmyslem. Příležitostné auto modelu Stanley Steamer nebo Ford Model T mohou být v pořádku, ale auto-eroticismus, na kterém závisí hnízda škůdců jako Detroit a Los Angeles, nepřipadá v úvahu. Už jen těmito opatřeními, bez toho, abychom se nějak moc snažila, jsme prakticky vyřešila energetickou krizi, environmentální krizi a vypořádali jsme se s ostatními neřešitelnými společenskými problémy.

Konečně, musíme se zbavit zdaleka největšího povolání, toho s největší pracovní dobou, nejmenší mzdou, a s těmi nejnudnějšími pracovními úkony. Mluvíme o *ženách v domácnosti*, které dělají domácí práce a starají se o děti. Zrušením námezdní práce a dosažením plné nezaměstnanosti podkopáváme genderové dělení práce. Nukleární rodina, jak ji známe, je nevyhnutelná adaptace na dělbu práce, kterou způsobila moderní námezdní práce. Ať se vám to líbí nebo ne, tak kvůli tomu, jak věci

bezpečnostního pohledu, mimo jiné, byla práce ve svém nejhorším období, když ekonomie nejlépe připomínala laissez-faire. Historička jako Eugene Genovese argumentovala přesvědčivě, že – jak apologetičtá předválečného otroctví naléhala – dělnictvo v továrnách ve státech Severní Ameriky a v Evropě na tom bylo hůře než Jižní otroci na plantážích. Žádná změna vztahových uspořádání mezi byrokraty a byznysmeny, zdá se, neudělá moc velký rozdíl v bodě produkce. Seriózní implementace byt jen těch velmi vágních standardů, které jsou v teorii vymahatelné úřadem OSHA (Occupational Safety and Health Administration) by pravděpodobně ekonomiku zastavila. Vymahatelčata si to očividně uvědomují, neboť se ani nesnaží proti většině zlovolníků zakročit.

Co jsem doposud řekl by nemělo být kontroverzní. Mnoho pracujících už má po krk práce. Vyskytují se vysoké a stoupající míry absentérství, změny prací, krádeže od zaměstnavatelů a sabotáže, nehlášených stávek, a všeobecného flákačství v práci. Možná sledujeme nějaký pohyb ke vědomému a nejen niternému odmítnutí práce. A stejně tu máme převládající pocit, univerzální mezi šéfy a jejich agenty a také rozšířený mezi dělnictvem samotným, že práce je nevyhnutelná a nutná. Já nesouhlasím. Nyní je možné práci zrušit a nahradit ji, pokud to bude sloužit užitečným věcem, mnohostí nových druhů svobodných aktivit. Zrušení práce vyžaduje, abychom se na to vydala z obou stran, kvantitativně a kvalitativně. Na jednu stranu, z kvantitativního pohledu, musíme masivně seškrat počet pracovních hodin, které děláme. V současnosti je většina práce zbytečná nebo hůře a měla bychom se jí jednoduše zbavit. Na druhou stranu – a já si myslím, že tohle je podstata věci a ten revoluční rozjezd – musíme sebrat všechnu užitečnou práci, která zůstane, a přeměnit ji do příjemného druhu zábavy podobné hře nebo řemeslu, aby byla nerozlišitelná od jiných příjemných zábav, až na to, že jejím výsledkem je něco užitečného. Jistě díky tomu nebudou *méně* lákavé. Potom všechny umělé bariéry moci a majetku budou moci spadnout. A budeme se moci přestat navzájem ostatních bát.

Nesnažím se tvrdit, že práci tímto jde zachránit. Nicméně většina práce nestojí za to, aby ji někdo zachránil. Jen malý a stále se smršťující zlomek práce slouží nějakému užitečnému účelu nezávisle na obraně reprodukci pracovního systému a jeho politických a právních přívěsků. Před třiceti lety, Paul a Pécival Goodman odhadli, že pouze pět procent práce, kterou lidé dělají – pravděpodobně je to číslo, pokud je přesné, nyní už nižší – by uspokojilo naše minimální potřeby jídla, oblečení a pří-

Berlínskou zeď ze západu.) Verze Darwinismu „přežití nejsilnějšího“ – což je verze Thomase Huxleyho – byla lepším popisem Viktoriánské Anglie, než přirozeného výběru, jak anarchista Kropotkin ukázal ve své knize *Vzájemná pomoc: faktor evoluce*. (Kropotkin byl vědec – geograf, který měl dost dobrovolných zkušeností pro polní práci, zatímco byl v exilu na Sibiři: věděl, o čem mluvil). Jako mnoho společenské a politické teorie, příběh, který Hobbese a jeho následovníci vyprávěla, ve skutečnosti byl nepřiznaná autobiografie.

Antropolog Marshall Sahlins při průzkumu dat ohledně současných lovců a sběračů detonoval Hobbesův mýtus ve článku s názvem „The Original Affluent Society“ (Původní Bohatá Společnost). Ona pracují mnohem méně než my a jejich práce je těžko rozlišitelná od toho, co my považujeme za hru. Sahlins došel k závěru, že „lovci a sběrači pracují méně, než my; a, spíše než nepřerušenou dřinu, je hon za jídlem přerušovaný, volný čas hojný a nalezneme tam větší množství denního spánku na rok na hlavu, než v jakýchkoliv jiných podmínkách společnosti.“ Pracovala v průměru čtyři hodiny denně, pokud vůbec považujeme jejich činnost za „práci.“ Jejich „práce“, jak se nám zdá, byla kvalifikovaná a využívala jejich duševní a tělesné schopnosti; nekvalifikovaná práce na jakékoliv velké škále, jak Sahlins říká, je až na industrialismus nemožná. Proto jejich „práce“ splňovala definici hry Friedricha Shillera: jedinou příležitostí, kdy člověk realizuje svou úplnou lidskost tím, že dá plnou „hru“ oboum stránkám své přirozenosti, myšlení a citění. Jeho slovy: „Zvíře pracuje, když nouze je hlavní pohnůtkou pro jeho aktivitu a hraje (si), pokud plnost jeho síly je touto pohnůtkou, když překypující život je jeho vlastním podnětem pro činnost.“ (Moderní verze – podezřele vývojová – je Abrahamovo Maslowovo protikladení motivace skrz „nedostatek“ a „růst.“) Hra a svoboda jsou, co se týče produkce, koexistivní. Dokonce i Marx, který patří (přes všechny jeho dobré úmysly) do produktivistického panteonu, pozoroval, že „oblast svobody nezačne, dokud se nedostaneme pryč ze stavu, ve kterém je práce vynucená nutností a vnější utilitou.“ Nikdy se nepřiměl k tomu, aby identifikoval tyto veselé okolnosti jako to, co jsou – jako abolicí práce. Je to vskutku anomální, koneckonců, zastávat zároveň pro-worker (pro-dělnickou) a anti-work (proti-pracovní) pozici, ale je to možné.

Aspirace jít zpět nebo kupředu směrem k životu bez práce je evidentní v každé vážné společenské nebo kulturní historii před-industriální Evropy, např. M. Dorothy George a její *England in Transition* (Anglie v

přechodu), *Popular Culture in Early Modern Europe* (Populární kultura v rané moderní Evropě) od Petera Burkeho. Též relevantní je esej od Daniela Bella jménem „Work and Its Discontents“ (Práce a její nepohodlí), což považuji za první text, který se odkazuje na „revoltu proti práci“ v tolika slovech. Kdyby mu lidé rozuměli, byla by to důležitá oprava samolibosti, kterou obvykle spojujeme se svazkem, ve kterém byla publikována, *The End of Ideology* (Konec Ideologie). Ani kritičtata či oslavující si nevšimli, že Bellova teze o konci ideologie značila ne konec společenských nepokojů, ale začátek nové, nezmapované fáze nespoutané a neinformované ideologií. Byl to Seymour Lipset (v *Political Man* (Politický člověk)), nikoliv Bell, kdo v ten samý čas prohlásil, že „fundamentální problémy průmyslové revoluce byly vyřešeny,“ což bylo jen několik let před tím, než post- nebo meta-industriální nespokojenosti univerzitních studentů dohnaly Lipseta z UC Berkeley do relativního (a dočasného) klidu na Harvardu.

Jak Bell poznamenává, Adam Smith v Bohatství národů (*The Wealth of Nations*) přes všechn svůj zápal pro trh a dělbu práce, byl více ostražitý (a upřímný) ohledně špinavé stránky práce, než Ayn Rand nebo Chicagská ekonomčata, či kterýkoliv ze Smithových Epigonů. Jak Smith pozoroval: „Pochopení větší části mužů je nutně formováno jejich běžným zaměstnáním. Muž, jehož život je stráven vykonáváním několika jednoduchých operací... nemá žádnou příležitost uplatnit své porozumění... Obecně se z stane tak hloupým a ignorantním, jak je to jen možné pro lidské stvoření.“ Zde, v několika přímočarých slovech, je moje kritika práce. Bell, který psal v r. 1956, během zlaté doby Eisenhowerovy imbecility a amerického sebeuspokojování, identifikoval neorganizovanou, neorganizovatelnou malátnost 70. let 19. stol. Tuto malátnost, kterou se od té doby žádné politické tendenci nepodařilo využít, tu malátnost identifikovanou v report HEW *Work in America* (práce v Americe), tu malátnost, která nemůže být vykořisťována, a tak je ignorována. Ten problém je revolta proti práci. Nehraje roli v žádném textu od žádného laissez-faire ekonomikčete – Milтона Friedmana, Murraye Rothbarda, Richarda Posnera – protože, podle jejich slov, jak se dříve tvrdilo v seriálu *Lost in Space*, „it does not compute“ (to není vypočítatelné).

Pokud tyto námitky, informované láskou ke svobodě, nepřesvědčí humanistčata utilitariánského nebo paternalistického zaměření, jsou ještě jiné, které nemohou opomenout. Práce je nebezpečná pro zdraví, abych si půjčil název knihy (pozn. překl.: je nejspíš myšlena kniha *Work is dan-*

gerous to your health od Susan Daum). Ve skutečnosti je práce masová vražda nebo genocida. Přímo či nepřím, práce zabije většinu lidí, kteří čtou tato slova. Ročně je ve státě USA zabito mezi 14 000 a 25 000 pracujících během práce. Více než dva miliony pracujících má postižení. Dvacet až dvacet pět milionů se zraní každý rok. A tato čísla jsou založena na velmi opatrném odhadu toho, co zahrnuje zranění vztažené k práci. Takže se nepočítá půl milionu případů nemocí z povolání. Podíval jsem se na jednu lékařskou příručku ohledně nemocí z povolání, která byla 1 200 stran dlouhá. A i tato příručka je pouze špička ledovce. Dostupné statistiky počítají očividné případy jako těch 100 000 horníkat, která mají „nemoc černých plic“ (antrakózu), ze kterých 4 000 umře každý rok. Statistika ale neukazují, že desítky milionů lidí mají kvůli práci zkrácenou délku života – což je koneckonců význam zabití. Vezmeme v potaz doktorčata, která se upracují k smrti ve svých pozdních padesátých letech. Vezmeme v potaz všechna ostatní workoholiččata.

I pokud nejsi zabito či zmrzačeno během skutečné práce, může se ti to taky stát během cesty do práce, z práce, během hledání práce, nebo během toho, co se na práci snažíš zapomenout. Valná většina obětí automobilu buď dělají některou z těchto aktivit nutných pro ráci, nebo skonají kvůli někomu, kdo je dělá. K tomuto zvýšenému počtu obětí musíme přidat oběti auto-industriálního znečištění vzduchu a prací-způsobeného alkoholismu a drogové závislosti. Jak rakovina, tak srdeční nemoci jsou moderní neštěstí normálně dostopovatelná, přímo či nepřím, k práci.

Práce, tedy, institucionalizuje zabíjení a zabití jako způsob života. Lidé si myslí, že Kambodžančata byla bláznivá, že se navzájem vyhladila, ale jsme my vůbec jiní? Pol Potův režim alespoň měl vizi, i když byla rozmazaná, egalitářské společnosti. My zabíjíme lidi vydělávající ročně (alespoň) šestimístnou částku, abychom mohli prodávat Big Macy a Cadillacy přeživším. Našich čtyřicet nebo padesát tisíc ročních obětí dálnic jsou oběti, ne mučedníci. Umřeli pro nic – nebo spíše umřeli pro práci. Ale práce není nic, za co by se mělo umírat.

Státní kontrola ekonomie není řešení. Práce je, pokud něco, mnohem nebezpečnější ve státně socialistických zemích, než je zde. Tisíce ruských pracujících byly zabity nebo zraněny během stavby Moskevského metra. Černobyl a jiná sovětské nukleární neštěstí, která byla až do nedávna tutlána, dělají z Times Beach a Three Mile Islandu – ale ne z Bhopalu – nácviky náletů pro základní školy. Na druhou stranu, deregulace, která je dnes v módě, nepomůže, a pravděpodobně bude bolet. Ze zdravotního a